

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УНІВЕРСИТЕТІ

У процесі розвитку методики навчання іноземних мов кризи дефіциту і «перевиробництва» ідей, необхідних для формування нового методологічного напрямку, змінювали одна одну. Перехід до комунікативного навчання здійснювався в умовах явного браку плідних ідей. Криза викликала до життя активний методологічний і методичний пошук, який сприяв розвитку сучасних методичних концепцій навчання іноземних мов (комунікативну, проектну, інтенсивну, діяльнісну). До структури комунікативного методу входять пізнавальний, розвиваючий і повчальний аспекти, які спрямовані на виховання студента. Враховуючи це і зміст поняття «комунікативності», а також багатогранність системи навчання, можна сформулювати методичні принципи комунікативної методики.

Принцип оволодіння всіма аспектами іншомовної культури через спілкування. Комунікативний метод вперше висунув положення про те, що спілкуванню слід навчати тільки через спілкування. Воно є соціальним процесом, у якому відбувається обмін діяльністю, досвідом, втіленими в матеріальній і духовній культурі, і його можна використати як канал виховання, пізнання і розвитку. У спілкуванні здійснюється емоційна і раціональна взаємодія людей і вплив один на одного. Процес навчання іншомовному спілкуванню є моделлю процесу реального процесу спілкування за такими параметрами: мотивація, цілеспрямованість, інформативність, новизна, ситуативність, функціональність, характер взаємодії співбесідників і система мовних засобів. Саме спілкування є найважливішою умовою правильного виховання. Таким чином, спілкування виконує функції навчання, пізнання, розвитку і виховання в комунікативній методиці навчання.

Принцип взаємозв'язаного навчання аспектам іншомовної культури

Комплексний характер іншомовної культури виявляється в єдності і взаємозв'язку її навчального, пізнавального, виховного і розвиваючого аспектів. Кожен з цих аспектів є рівноцінним. Але справжнє оволодіння одним з них можливо лише за умови належного оволодіння іншими. У зв'язку з цим, будь-який вид роботи в навчальному процесі інтегрує в собі всі чотири аспекти іншомовної культури і оцінюється залежно від наявності в них даних аспектів. Даний принцип стосується не тільки міжаспектних, але і внутрішньо аспектних взаємин і передбачає взаємозв'язок усіх чотирьох видів мовної діяльності (читання, мовлення, слухання і письма).

Принцип моделювання змісту аспектів іншомовної культури

Необхідно будувати модель змісту об'єкту пізнання, тобто відібрати залежно від мети навчання і змісту курсу той об'єм вказаних знань, який буде достатній, щоб представити культуру країни і систему мови. При цьому також необхідно враховувати пізнавальні потреби окремих студентів, пов'язані з їх індивідуальними інтересами. Певні рамки системи навчання і його кінцеві завдання вимагають у методичних цілях створення моделі змісту розвитку, тобто певного мінімуму, який є необхідним для вирішення завдань, що стоять перед предметом.

Принцип системності в організації навчання іноземної мови

Цей принцип означає, що комунікативна система навчання будується реверсивним шляхом: спочатку намічається кінцевий продукт (мета), а потім визначаються завдання, які можуть привести до даного результату. Це має місце в межах усього курсу, кожного року, циклу уроків і одного уроку і стосується всіх аспектів. Такий підхід забезпечує навчання системність з усіма властивими їй якостями: цілісністю, ієрархічністю, цілеспрямованістю. Системність навчання будується з урахуванням закономірностей оволодіння студентами кожним з її аспектів. Усе навчання в організаційному плані побудоване на основі правил циклічності і концентричності. Циклічність виявляється в тому, що певна кількість матеріалу засвоюється в межах циклу, кожний з яких включає певну кількість занять. Будь-який цикл будується на основі стадіальності розвитку того або іншого навички й уміння в кожному виді мовної діяльності.

Принцип індивідуалізації в оволодінні іноземною мовою

У комунікативній методиці студент сприймається як індивідуальність, яка володіє певними здібностями як загального, так і специфічного характеру. Комунікативне навчання направлене на виявлення їх початкового рівня і подальшого розвитку. З цією метою використовуються спеціальні засоби для виявлення здібностей — тести, розвиваючі вправи. Поєднання спілкування з іншими видами діяльності дозволяє наблизити навчання до реального спілкування, яке здійснюється не тільки заради спілкування, але й обслуговує інші види діяльності, що відбуваються одночасно з ним. Для продуктивнішого оволодіння студентами всіма аспектами іноземної мови передбачена система засобів (пам'яток і спеціальних вправ) для формування необхідних навиків та вмінь, для формування вміння вчитися, що складає суб'єктивну індивідуалізацію. Провідним компонентом принципу індивідуалізації є так звана особистісна індивідуалізація. Вона припускає облік і використання параметрів, властивих особистості: особистий досвід, контекст діяльності, інтереси і схильності, емоції і відчуття, світогляд, статус у колективі. Все це дозволяє викликати у студентів дійсну комунікативну і ситуативну мотивацію.

Принцип розвитку мовленнєвої діяльності мислення і самостійності студентів в оволодінні іноземною мовою

Він полягає в тому, що всі завдання на всіх ступенях навчання є завданнями мовленнєвого мислення різного рівня проблемності і складності. Дана методика спирається на інтелектуальні потреби студентів, а це спонукає їх до розумової діяльності. Завдання мовленнєвого мислення покликані розвивати механізми мислення: механізм орієнтації в ситуації, оцінки сигналів зворотного зв'язку і ухвалення рішень, механізм визначення цілі, механізм вибору, механізм комбінування і конструювання. Важливо відзначити, що чим більше самостійності виявляє студент, тим більш ефективним буде засвоєння. Тому в даній методиці приділяється велика увага розвитку самостійності мислення, зокрема, в процесі обговорення проблем. І, нарешті, самостійність, пов'язана з контролем. У комунікативному навчанні використовується така стратегія, яка планує перетворення контролю через взаємоконтроль у самоконтроль. Для цього використовується як прихований контроль, так і усвідомлене володіння студентами знання об'єктів і критеріїв контролю і їх застосування.

Принцип функціональності в навчанні іноземної мови

Даний принцип припускає, що кожен повинен зрозуміти, що може йому дати не тільки практичне володіння мовою, але й використання одержаних знань у пізнавальному і розвиваючому аспектах. Цей принцип полягає також у тому, що відбувається оволодіння функціями видів мовної діяльності, як засобів спілкування, тобто усвідомлюються і засвоюються ті функції, які виконуються в процесі людського спілкування: читання, письмо, мовлення, слухання. Залежно від мети для вираження кожної функції може бути запропоновано і максимальну, і мінімальну кількість виразних засобів. Зрозуміло, що сюди ж підключаються і немовні виразні засоби.

Принцип новизни в навчанні іноземних мов

Комунікативне навчання будується таким чином, що весь його зміст і організація пронизані новизною. Новизна передбачає використання текстів і вправ, що містять щось нове для студентів, відмову від багатократного читання того самого тексту і вправ з тим самим завданням, варіативність текстів різного змісту, але побудованих на одному і тому ж матеріалі. Таким чином, новизна забезпечує відмову від довільного заучування, розвиває мовлення, продуктивність мовних умінь, викликає інтерес до навчальної діяльності. Також, важливо відзначити, що всі розглянуті принципи взаємопов'язані, взаємообумовлені і доповнюють один одного.

Основними методичними принципами, що мають концептуальне значення для проектної методики, є:

— принцип свідомості, який передбачає опору студентів на систему граматичних правил, робота над якими будується у вигляді роботи з таблицями, що в свою чергу, є ознакою наступного принципу;

— принцип доступності виявляється, перш за все, в тому, що при побудові курсу навчання по проектній методиці розглядаються значущі для студента питання і проблеми;

— принцип активності в проектній методиці ґрунтується не тільки на зовнішній активності (активна мовна діяльність), але й на активності внутрішній, що виявляється в роботі над проектами, які розвивають творчий потенціал студентів і ґрунтується на раніше вивченому матеріалі. У проектній методиці принцип активності грає одну з провідних ролей;

— принцип комунікативності, що забезпечує контакт не тільки з викладачем, але й спілкування в групі в ході підготовки проєктів. Проектна методика ґрунтується на високій комунікативно-

сті, припускає вираз студентами своїх власних думок, відчуттів, активне включення в реальну діяльність, ухвалення особистої відповідальності за просування в навчанні;

— принцип систематичності актуальний для цієї методики не тільки тому, що весь матеріал ділиться на теми і підтеми, але також і тому, що методика заснована на циклічній організації навчального процесу: кожний з передбачених циклів розрахований на певну кількість годин. Окремий цикл розглядається як закінчений самостійний період навчання, направлений на рішення певної задачі в досягненні загальної мети оволодіння англійською мовою;

— принцип самостійності відіграє дуже важливу роль у проектній методиці. Кожен проект співвідноситься з певною темою і розробляється протягом певного часу. Робота над проектом поєднується із створенням міцної мовної бази. А оскільки робота над проектами ведеться або самостійно, або в групі з іншими студентами, то можна говорити про принцип самостійності, як про один з основоположних.

Принципи проектної методики тісно взаємопов'язані і дуже важливі. Дана методика привчає студентів творчо мислити, самостійно плануючи свої дії, знаходити варіанти вирішення завдань, а принципи, на яких базується дана методика, роблять можливим навчання по ній для будь-якого вікового контингенту.

В основі інтенсивної методики лежать кілька принципів

1. Принцип колективної взаємодії. Саме цей принцип пов'язує цілі навчання і виховання, характеризує засоби, способи і умови навчального процесу. Для навчального процесу, в основу якого покладений цей принцип, характерним є те, що студенти активно спілкуються один з одним, розширюють свої знання, удосконалюють уміння і навички. Між ними складаються оптимальна взаємодія і формуються колективні взаємини, які служать умовою і засобом підвищення ефективності навчання. Така система відносин, що складаються в навчальному колективі, розкриває і актуалізує в особистості кращі сторони, сприяє навчанню і вдосконаленню студента. Це відбувається завдяки виникаючому позитивному психологічному клімату і значною мірою впливає на кінцевий результат. Групове навчання сприяє виникненню в особистості додаткових соціально-психологічних стимулів до навчання. Крім того, активізація спілкування між учасниками навчального процесу сприяє прискоренню обміну інформацією, передачі та засвоєнню знань,

прискореному формуванню навичок і вмінь, основним засобом оволодіння предметом стає спілкування з партнерами по групі.

2. Принцип особистісно-орієнтованого спілкування є не менш значущим. Він заснований на впливі спілкування, його характеру, стилю на реалізацію виховних і освітніх цілей. У спілкуванні кожен співбесідник не тільки впливає на іншого, але й піддається впливу. Спілкування є головною характеристикою колективної діяльності і діяльності особистості в колективі. Воно невіддільно і від процесу пізнання. Особистісно-рольове спілкування англійською мовою в умовах інтенсивного навчання це не фрагмент, а основа побудови навчально-пізнавального процесу.

3. Принцип рольової організації навчально-виховного процесу тісно пов'язаний з двома попередніми. Навчальне спілкування в інтенсивному навчанні припускає наявність постійно активних суб'єктів спілкування, які не обмежуються просто сприйняттям повідомлення і реакцією на нього, а прагнуть виразити своє відношення до нього. Рольова гра — це один з ефективних засобів створення мотиву до іншомовного спілкування студентів.

4. Принцип сконцентрованості в організації навчального матеріалу і навчального процесу є не тільки якісною, але й кількісною характеристикою інтенсивного методу. Сконцентрованість виявляється в різних аспектах: сконцентрованість навчального часу та навчального матеріалу. Все це викликає високу насиченість і щільність спілкування, різноманітність форм роботи. Це спонукає викладачів працювати в постійному пошуку нових форм подачі матеріалу.

5. Принцип поліфункціональності вправ відображає специфіку системи вправ в інтенсивній методиці навчання. Мовні навички, які сформувалися в немовних умовах, не міцні. Тому найбільш продуктивно працює підхід до навчання іноземної мови, який припускає одночасне і паралельне оволодіння мовним матеріалом і мовною діяльністю. Поліфункціональність вправ дозволяє реалізувати цей підхід. В інтенсивній методиці тренування вживання кожної граматичної форми здійснюється серією вправ, де в змінних ситуаціях реалізується один і той же комунікативний намір. Усі розглянуті принципи інтенсивного навчання іноземних мов забезпечують чіткий взаємозв'язок навчального предмету і навчальної діяльності, і тим самим сприяють ефективній реалізації цілей навчання.

Діяльну методику також визнали придатною для навчання іноземним мовам. Її методичні принципи можна сформулювати так:

— принцип необхідності логічного мислення; діяльна методика, орієнтована на понятійне, логічне мислення;

— принцип активності; при використанні діяльної методики активність студента очевидна. Необхідність цього закладена в самій її назві. Ця методика передбачає велику активність з попереднього оволодіння мовними засобами і подальшим оволодінням спілкуванням на основі наявних знань, навиків використання мовних засобів у мові;

— принцип первинного оволодіння мовними засобами, який виник з того, що винахідники діяльної методики вважають невірним навчання мовним засобом у процесі роботи зі змістом того, що повідомляється. Вони вважають, що це робить практично неможливим повноцінне володіння мовними засобами;

— принцип використання мовленнєвих комунікативних одиниць; винахідники діяльної методики виділили нову мовленнєво комунікативну мовну одиницю, що зумовило необхідність перекласти проблему мовного змісту навчання.

Таким чином, методики, описані вище, можна охарактеризувати спільним гаслом: «Краще навчання спілкуванню — це спілкування». Тим не менш, не дивлячись на велику кількість схожих рис, неможливо не відмітити диференціацію методів, прийомів, змісту навчання іноземної мови, залежно від цілей і планованих рівнів володіння нею, від особливостей контингенту студентів і умов навчання. Звідси і витікають специфічні риси методик навчання англійської мови.

Література

1. *Артемчук Т.* Про сучасні підходи до вивчення і викладення іноземної мови // Рідна школа 2003. — № 9. — С. 47.
2. *Бех П.О., Биркун Л.В.* Концепція викладання іноземних мов в Україні // Іноземні мови. — 1996. — № 2. — С. 3—8.
3. *Кузнецова Е.Ю.* Активизация учебной деятельности студентов при изучении иностранных языков // Развитие коммуникативных способностей при изучении филологии в вузе и школе: Сб. научн. трудов. — Харьков: ХГПИ, 1992. — С. 73—75.